

معاهده ارزنه الروم اول و دوم

۷ مهر ۱۳۹۷ ساعت ۱۶:۵۷

در نهایت بعد از به تعویق افتادن چند ماهه این درگیری، دولت ایران به فرماندهی محمدعلی میرزا به خاک عثمانی حمله کرده و بخش‌هایی از خاک عثمانی از جمله بغداد را به مدت چند ماه به تصرف خود درآورد.

کافه تاریخ- مقالات

روابط ایران و امپراطوری عثمانی در دوره قاجار با فراز و نشیب‌های فراوانی مواجه بود و عمدتاً بر پایه اختلافاتی اساسی قرار داشت. یکی از مناقشات مهم دو کشور، مربوط به موضوع تعیین سرحدات دو کشور بود. این موضوع یعنی تعیین مرزها، در کنار مسائلی چون بی‌احترامی امپراطوری عثمانی به زوار ایرانی، در مواردی منجر به درگیری و جنگ‌های شدید میان دو کشور شد. البته ایران و عثمانی بارها و طی معاهدات متعدد تلاش نمودند به این اختلافات پایان دهند؛ اما همواره با بروز مجدد اختلافات، از رسیدن به راه‌حل نهایی بازمی‌ماندند. از جمله این عهدنامه‌ها می‌توان به عهدنامه ارزنه‌الروم اول اشاره نمود که بعد از توافق دو کشور، چندان پایدار نماند و در نهایت با منتهی شدن به اختلافاتی دیگر به امضای عهدنامه ارزنه‌الروم دوم، منجر گردید.

روابط ایران و عثمانی در دوره قاجار

کشمکش و اختلافات ارضی و مرزی میان دو کشور ایران و عثمانی مشخصه اصلی روابط دو کشور در دوره قاجار در قرن نوزدهم میلادی است. این اختلافات که به مسائل سیاسی و جغرافیایی دو کشور مربوط بود، گاه با تحریک کشورهای استعمارگر روسیه نیز تشدید می‌شد. چنانچه دولت روسیه برای اتحاد با ایران بر ضد عثمانی سفیر خود پرنس دالگورکی را به دربار ناصرالدین شاه فرستاد ولی ناصرالدین شاه چون می‌خواست با انگلیس و فرانسه متحد شود و به قوه آن دو دولت عهدنامه ترکمنچای را لغو کند پیشنهاد سفیر روسیه را نپذیرفت. ۱ البته علاوه بر اختلافات مرزی مسائلی چون برخوردهای میان عشایر مرزنشین (از سرحد آذربایجان تا خوزستان) و حمایت شاهزادگان ایرانی از برخی رؤسای آنان، مساله تابعیت برخی از ایل‌های سرحدی و مشکلات ناشی از بیلاق و قشلاق آنها؛ مساله پناهندگان ایران و عثمانی و رفتار خشن و توهین‌آمیز عثمانی‌ها با حجاج و زوار ایرانی نیز در بروز شعله‌های جنگ دو کشور تأثیرگذار بود. ۲ این مسائل که همواره بر روابط صلح‌آمیز ایران و عثمانی سایه انداخته بود در نهایت درگیری بزرگ میان دو کشور را به همراه داشت که با توافق طرفین به عهدنامه ارزنه‌الروم اول و دوم منجر گشت.

جنگ اول ایران و عثمانی: عهدنامه ارزنه‌الروم اول

هنوز یک دهه از آثار زیان بار و خرابی‌های ناشی از جنگ اول ایران و روس نگذشته بود، که کشور درگیر جنگی چند ساله با امپراطوری عثمانی شد. این جنگ در سال ۱۸۲۱ رخ داد و تا سال ۱۸۲۳ به طول انجامید. «حمایت حاکم ارزروم از دو ایل کرد ایرانی که پس از حمله به چند قریه آذربایجان و ارتکاب قتل و غارت به خاک عثمانی پناه برده بودند بهانه خوبی به دست روسها داد که ایران را به جنگ با عثمانی تشویق کنند.»^۳ البته دولت انگلیس که مخالف این جنگ بود و منافعی از آن نداشت، تلاش نمود با پیشنهادهایی مانع از وقوع این جنگ شود؛ اما در نهایت بعد از به تعویق افتادن چند ماهه این درگیری، دولت ایران به فرماندهی محمدعلی میرزا به خاک عثمانی حمله کرده و بخش‌هایی از خاک عثمانی از جمله بغداد را به مدت چند ماه به تصرف خود درآورد. «دولت عثمانی که در این موقع به شدت گرفتار جنگهای مربوط به استقلال یونان بود و قسمت اعظم سپاهیان در جبهه اروپا درگیر بودند، نتوانست سرحدات شرقی خود را حفظ کند.»^۴ از این رو سپاه ایران در ادامه پیشروی خود بخش‌های دیگری را نیز به تصرف درآورد اما عثمانی آنها را پس گرفت و با عقب راندن سپاه ایران به مرزهای خود، شرایط متارکه جنگ را فراهم آورد. بر این اساس بعد از مذاکرات طولانی میان دو کشور اولین قرارداد صلح معروف به ارزنه الروم اول منعقد شد. در این عهدنامه مرزهای دو کشور تغییر چندانی نکرد و به شکل سابق باقی ماند؛ البته دولت عثمانی متعهد شد با زوار ایرانی با احترام کامل برخورد نماید؛ اما به عهد خود وفا نکرد و چند سال بعد با برخورد خشونت‌آمیز خود با زوار شیعه، منجر به آغاز اختلافات و درگیری‌ها شد.

جنگ دوم و ارزنه‌الروم دوم

گرچه عهدنامه ارزنه‌الروم اول توانست تا حدودی اوضاع را آرام کرده و تا چند سالی از بروز درگیری‌ها جلوگیری کند، اما این توافق به مانند آتش زیر خاکستر به یکباره شعله‌ور شد و بتدریج بر دامنه اختلافات میان دو کشور افزود. در واقع «عهدنامه‌ی ارزروم (۱۲۳۹ق) به دلیل آنکه خطوط مرزی و نقاط سرحدی را به طور قطعی و واضح تعیین نکرده بود، نتوانست اختلافات دو دولت را به طور قطع از میان ببرد.»^۵ البته جرعه این اختلافات با حمله پادشاه عثمانی به کربلا زده شد که طی آن بسیاری از زوار، از جمله زوار ایرانی جان خود را از دست دادند. حمله نجیب پاشا، پادشاه عثمانی به کربلا که به دلیل نفرت او از شیعیان و تسخیر آن شهر صورت گرفت، روابط دو کشور را تا مرز جنگی دوباره پیش برد. در این شرایط پادشاه عثمانی که به دلیل ضعف نیروهای خود تمایلی به جنگ و درگیری با ایران نداشت و در واقع از درگیر شدن با سپاه ایران می‌ترسید از انگلیس تقاضای وساطت نمود. در مقابل کشور ایران به دلیل حادثه کربلا، مصمم به گرفتن انتقام از عثمانی بود؛ اما وساطت انگلیس و روسیه مانع از بروز این جنگ شد. سرانجام با میانجیگری دو کشور، ایران و عثمانی پیشنهاد روسیه و انگلیس را پذیرفتند و تصمیم به توافق و حل اختلافات مرزی خود گرفتند. انگلیس از طرف عثمانی و روسیه نیز از سوی ایران به میانجیگری پرداختند. این توافق بعد از امضای طرفین به عهدنامه دوم ارزنه‌الروم منجر شد که بر اساس آن برخی از مناطق مورد اختلاف دو کشور تقسیم و مشخص گردید. به موجب این عهدنامه که با نمایندگی امیرکبیر، سیاستمدار کاردان ایرانی نیز همراه بود، عثمانی حق کشتیرانی ایران در اروندرود را به رسمیت شناخت. این امتیاز برای ایران اهمیت بالایی داشت و برای اولین بار بود که در مورد آن صحبت و تصمیم‌گیری می‌شد. در مقابل ایران نیز حاکمیت عثمانی بر مناطقی چون سلیمانیه را به رسمیت شناخت و از ادعای خود بر آن دست برداشت. علاوه بر این بسیاری از موارد اختلاف برانگیز دو کشور مانند بی‌احترامی امپراطوری عثمانی نسبت به زوار ایرانی و یا ادعاهای ارضی و مسائل تابعیت مردم دو کشور نیز حل شد و راه‌حلی برای آنها در نظر گرفته شد. معاهده ارزنه‌الروم تا پیش از آغاز جنگ جهانی دوم و تجزیه عثمانی پابرجا ماند و به اختلافات دو کشور پایان بخشید. می‌توان گفت این عهدنامه ارزنه از لحاظ سیاسی،

یکی از عهدنامه‌های مهم و تأثیرگذار در روابط دو کشور بود.

فهرست منابع

۱. سعیده سلطانی مقدم، "روابط خارجی قاجار"، پژوهشکده باقرالعلوم و ر، ک: جهانگیر میرزا، تاریخ نو، به کوشش: عباس اقبال، تهران، ناشر کتابخانه علی اکبر، علمی و شرکاء، ۱۳۲۷، ص ۴
۲. آذرمیدخت مشایخ فریدونی، مسائل مرزی ایران و عراق، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۹، ص ۳۳
۳. عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تاریخ روابط خارجی ایران، از ابتدای دوران صفویه تا پایان جنگ جهانی دوم، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۵، چاپ یازدهم، ص ۲۲۸
۴. مهدوی، همان، ص ۲۲۸ - ۲۲۹
۵. علی اصغر شمیم، ایران در دوره سلطنت قاجار، تهران، مدبر، ۱۳۷۸، ص ۱۲۰

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۳۷۲۱۵/دوم-اول-الروم-ارزنه-معاهده>